

DOKUMENTI I PROJEKTI

ZAŠTITA SVEDOKA U SUĐENJIMA ZA RATNE ZLOČINE NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE

Zaštita svedoka siguran korak ka boljoj regionalnoj saradnji

Zaštita svedoka je relativno nov pojam u krivičnom zakonodavstvu zemalja Zapadnog Balkana. No, to je samo prvi u nizu razloga zbog kojih je ovaj institut još uvek na "staklenim nogama".

Problem zaštite svedoka na Balkanu bila je glavna tema na sednici Saveta Evrope u januaru ove godine kada je, na osnovu izveštaja Žan-Šarl Gardeta, jednoglasno usvojena Rezolucija o zaštiti svedoka u procesima za ratne zločine. Prema toj rezoluciji, od međunarodne zajednice i vlasti Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Kosova traži se da u potpunosti zaštiti svedoke, jer je to neophodna mera za dostizanje pravde i pomirenja.

Institut zaštićenog svedoka predstavlja najznačajnije i najviše korišćeno dokazno sredstvo u borbi protiv organizovanog kriminala i ratnih zločina. Zbog toga je bitno uspostaviti atmosferu u kojoj će svedoci slobodno davati izjave bez straha od pretnji ili pritisaka. Gardeto upozorava da ovaj institut treba što pre da bude ojačan u svim zemljama, s obzirom na to da Međunarodnom krivičnom суду за bivšu Jugoslaviju uskoro ističe mandat, pa bi suđenja optuženima za ratne zločine, tada mogla biti u potpunosti prebačena na nacionalne sudove. Iako Srbija, BiH i Hrvatska imaju odgovarajući zakonski i institucionalni okvir, najveći problem je njihova neadekvatna primena u praksi, što se najviše ogleda u nedostatku poverenja svedoka, kao i nedostatku dugorične podrške. "Strah izaziva pitanje Šta biva posle suđenja?", navodi Slavica Peković iz Službe za pomoć i podršku svedocima pri Višem суду u Beogradu i dodaje: "Od NVO, koji imaju prvi kontakt sa njima, preko tužioca i sudija, svi su fini dok suđenje traje, a šta biva kada svedok ode kući kada se sve to završi?! Javlja se i nepoverenje u procesne mere zaštite, jer mesec dana pre pretresa i odbrana, samim tim i optuženi znaju identitet zaštićenog svedoka. Stvara se veći prostor za pritiske i pretnje, što predstavlja paradoks sistema zaštite."

(NE)ZAŠTIĆENI SVEDOK: Iako je uvođenje sistema zaštite svedoka i zakonskog okvira dovelo do napretka u regionu, on je i dalje nedovoljan da bi neku državu mogao da istakne kao "svetao" primer.

U Srbiji je usvjanjem Zakona o programu zaštite ucesnika u krivičnom postupku 2006. godine, formirana Jedinica za zaštitu svedoka pri Ministarstvu unutrašnjih poslova. Međutim, ono što bi moglo da dovede do potencijalnih nezakonitosti je nepostojanje protokola o radu i načinu regrutovanja pripadnika jedinice, ističe se u izveštaju Gardeta. Naime, pojedini članovi JZS-a su navodno bivši pripadnici Crvenih beretki (čija je uloga u masovnim ratnim zločinima I krivičnim delima organizovanog kriminala dobila već I sudsku potvrdu). Ovo potvrđuje i novinar Dejan Anastasijević: "Ta jedinica bi trebalo da ima poseban položaj, ali i da ima veću kontrolu tela koje je nezavisno od resornog ministarstva. Članovi bi trebalo da imaju dodatnu obuku i da se dugoročnije bave tim poslom. Čestim rotacijama u MUP-u, stvara se rizik da su neki od tih ljudi koji čuvaju svedoke zapravo povezani sa osumnjičenima za ratne zločine. Samim tim su motivisani da vrše pritisak na svedoke."

U Bosni i Hercegovini je 2003. godine donet Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka koji važi na teritoriji BiH, svih entiteta i Distrikta Brčko. Međutim 2004. se donosi Zakon o programu zaštite svjedoka koji ujedno reguliše nadležnost Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) i on važi samo na nivou BiH. Dodatni problem je što entitetski sudovi nemaju iste tehničke mogućnosti kao Državni sud da sprovode mere zaštite, što direktno ugrožava bezbednost. Na području BiH se organizuje najveći broj suđenja za ratne zločine. Shodno tome 90% svedoka koji su ušli u program zaštite je u procesima ove vrste. Imajući u vidu taj podatak, ukazuje se potreba za proširenjem nadležnosti na celu državu.

Sličan problem procesuiranja optuženih za ratne zločine ima i Hrvatska. Većina suđenja se odvija u okružnim (županijskim) i opštinskim sudovima. Ukoliko bi se nadležnost prenela na jedan od četiri specijalizovana suda, kojima je povereno da sude za krivična dela ratnih zločina, izbegle bi se situacije da se sudi u mestima gde su zločini počinjeni. To bi sprečilo da zaštićeni svedoci budu izloženi dodatnoj opasnosti u lokalnim zajednicama. Zakon o zaštiti svjedoka stupio je na snagu 2004. godine.

U okviru Programa zaštite svedoka primenjuju se sledeće mere

- fizička zaštita ličnosti i imovine

- promena prebivališta ili premeštanje u drugu zavodsku ustanovu
- prikrivanje identiteta i podataka o vlasništvu
- promena identiteta

U noći između 13. i 14. aprila 2007. na prozoru beogradskog stana Dejana Anastasijevića, novinara lista "Vreme", eksplodirala je ručna bomba. Delovi kašikare zasuli su sobu u kojoj su spavali Anastasijević i njegova supruga, a samo pukom srećom niko nije stradao. Anastasijević kaže da ima razloga da veruje da je napad na njega naručio haški optuženik Vojislav Šešelj, jer je novinar bio na listi svedoka odbrane u procesu protiv lidera radikala.

- Lider radikala Vojislav Šešelj osuđen je jula 2009. na 15 meseci zatvora za nepoštovanja suda zbog otkrivanja identiteta tri zaštićena svedoka, a februara 2010. optužen je drugi put zbog objavljinjanja informacija o 11 zaštićenih svedoka u svojoj knjizi i na internetu.

- Hrvatski političar Branimir Glavaš, tokom suđenja u predmetima Garaža i Selotejp, uputio je preteće pismo Dragu Hedlu, novinaru "Jutarnjeg lista", a teretio se i da stvara psihozu kako bi zastrašio svedoke. Međutim, zbog navedenog nikada nije krivično gonjen.

- Suđenje bivšem komandantu OVK Ramušu Haradinaju pored pretnji obeležili su i ubistva potencijalnih svedoka, Tribunal čak ima spisak od deset imena. Žalbeno veče Haškog tribunala 21. jula prošle godine poništilo je Haradiniju oslobađajuću presudu, uz obrazloženje da je prvobitni proces obeležilo zastrašivanje svedoka, odlučivši da suđenje bude delimično ponovljeno po šest tačaka optužnice.

Za razliku od pomenutih zemalja, najgora situacija je na Kosovu, gde ne postoji ni zakonski ni institucionalni okvir zaštite svedoka. Žan- Šarl Gardeto je u svom izveštaju ocenio da je situacija do te mere loša da tamošnje vlasti otvoreno priznaju da je u izvesnim osetljivim slučajevima, koji se tiču optužbi za ratne zločine, nemoguće naći sudije, tužioce i advokate. Jedini vid mera zaštite sprovodi EULEKS ali, zbog nedostatka kadrovskog kapaciteta, veoma je teško da se adekvatno sprovedu pomenute mere. Usled čega se često susrećemo sa primerima od zastrašivanja do ubistva potencijalnih svedoka, koja nisu sankcionisana.

REGIONALNA SARADNJA: Formalno uspostavljanje regionalne saradnje je bitan faktor za prevazilaženje nesuglasica koje su posledica ratnih dešavanja '90-ih godina. Za sada su potpisani sporazumi o saradnji u krivičnom gonjenju učinilaca krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom između Srbije i Hrvatske. Sličan sporazum bi bio ključan dokument za prevazilaženje pravosudne zategnutosti odnosa između BiH i Srbije i konačno bi stavio tačku na vođenje paralelnih istraga kao što je bio slučaj sa predmetima „Tuzlanska kolona“ i „Dobrovoljačka“. S toga je zvaničan stav Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije da je saradnja sa Hrvatskom najbolja na ovom polju. S druge strane Srbija se ne može pohvaliti dobrom „komunikacijskom linijom“ sa Kosovom. Razlog tome je, prema oceni Gardeta, još uvek veoma slaba pravna država na toj teritoriji, gde je EULEKS glavni posrednik između Srbije i Kosova.

MOGUĆA REŠENJA: Zaštita svedoka na Balkanu je i dalje pod znakom pitanja, smatra Prof. dr Vojin Dimitrijević iz Beogradskog centra za ljudska prava. Mogućnost relokacije je, zbog raspoložive teritorije veoma mala, pa bi se za uspešno sprovođenje ovog sistema morala razviti šira, međunarodna mreža. Pored toga pomaci u zaštiti svedoka će, kao jedna podvrsta saradnje u procesima ratnih zločina, pratiti opštu sudbinu: „Regionalnu saradnju će da prati svest o tome da oni koji su vršili ratne zločine bilo koje nacije moraju da budu kažnjeni. To je u početku bilo nemoguće, jer je osećaj osude onog što se radilo u ratu bio jako slab. Kada se preorjentiše svest ljudi, kada shvate da u tom ratu nisu ništa dobili i da pored svih napora u celoj stvari ne može da se pokaže ništa herojsko, onda će i pitanje regionalnog poverenja i saradnje dobiti pozitivan odgovor.“

Konačno, iako je ispunjen kriterijum zakonitosti za ono što se naziva institut zaštićenog svedoka, potrebna je njegova bolja primena u praksi. To podrazumeva stavljanje „dugog-uzlaznog akcenta“ na regionalnu saradnju i širenje veza ka većim i razvijenijim zemljama, uz čiju pomoć bi se obezbedili uslovi da ovaj sistem funkcioniše u celini.

Autori: Jelena Slović, Sandra Krstanović, Slobodan Milenković i Sandra Pejić